

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Досліджено сучасний стан вітчизняної інноваційної сфери. Встановлено наявність кризових явищ у сфері інноваційних процесів у вітчизняній економіці та визначено основні проблеми, що заважають активізації інноваційних процесів в Україні

Вступ. В сучасних умовах одним з головних завдань будь-якої держави виступає необхідність формування розвиненої економіки, здатної підтримувати та посилювати конкурентоспроможність вітчизняних виробників. При цьому слід зазначити, що основою конкурентної боротьби й неодмінною умовою досягнення й утримання високого рівня конкурентоспроможності окремими суб'єктами господарювання, регіонами, галузями й країнами в цілому на сьогодні виступає створення й освоєння інновацій.

Ще М. Портер, досліджуючи конкурентні переваги, дійшов висновку про те, що національне процвітання не успадковується, не виходить з наявних природних ресурсів або робочої сили, а створюється та залежить від здатності промисловості впроваджувати інновації і модернізуватися, тобто постійно вдосконалювати продукцію, засоби її виробництва та усі інші фактори [3]. Таким чином, основою конкурентних переваг є процес постійного стимулювання, оновлення і вдосконалення – процес стимулювання інновацій.

Слід відзначити, що сьогодні немає країни, де економічне змагання за лідерство на світових ринках не пов'язувалося б з інноваціями, а України це стосується ще більшою мірою, адже, створити і, особливо, утримати національні конкурентні переваги, реалізувати їх в економіці глобального ринку можна лише шляхом упровадження інноваційної моделі розвитку. Проблема активізації інноваційної діяльності в Україні є надзвичайно актуальною, враховуючи необхідність змін характеру економічного розвитку, забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних товарів, підвищення життєвого рівня, збільшення кількості робочих місць. Крім того, успішне подолання нашої країною негативних наслідків економічної кризи є неможливим без активізації інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ґрунтовне дослідження різних аспектів інноваційного розвитку та ефективності інновацій здійснили у своїх працях іноземні вчені: С. Валдайцев, Л. Водачек, О. Водачкова, П. Еліот, Г. Ковалев, Ю. Морозов, З. Румянцева, Б. Санто, А. Стрікленд, Б. Твісс, А. Томпсон, Е. Уткін, Р. Фатхутдінов, Й. Шумпетер, Ю. Яковець. Вагомий внесок у дослідження проблем інноваційної діяльності зробили такі вітчизняні науковці: О.І. Амоша, Ю.М. Бажал, Л.К. Безчасний, В.І. Бойко, А.М. Бузні, В.М. Геєць, М.В. Гладій, В.І. Захарченко, О.В. Крисальний, В.І. Ландик, І.І. Лукінов, С.М. Покропивний, П.Т. Саблук, Л.І. Федулова, М.Г. Чумаченко, О.М. Шестопаль та інші. Проте, у зв'язку з необхідністю прискорення активізації процесів інноваційної діяльності в Україні постає необхідність поглибленого розгляду проблем вітчизняної інноваційної сфери, пошуку та практичного використання ефективних заходів щодо їх подолання.

Постановка проблеми. Дослідити сучасний стан вітчизняної інноваційної сфери. Встановити наявність кризових явищ у сфері інноваційних процесів у вітчизняній економіці та визначити основні проблеми, що заважають активізації інноваційних процесів в Україні.

Викладення основного матеріалу дослідження. Нажаль, сучасний стан інноваційної сфери України свідчить про наявність суттєвих проблем. Так, досить високий науково-технічний потенціал України на сьогодні опинився у стані розпаду. В країні спостерігається

зниження інноваційної активності – згідно з офіційною статистикою щорічно знижується кількість організацій, які виконують наукові дослідження й розробки: з 1490 у 2000 р. до 1378 – у 2008 р., 1340 – у 2009 р., 1303 – у 2010 р. (зниження у 2010 р. порівняно з 2000 р. складає 12,6 %). Вкрай низькою залишається питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП – якщо у 2000 р. цей показник складав 1,16 %, то протягом 2008–2010 р. він коливався в межах 0,9–0,95 % (зниження порівняно з 2000 р. на 18,1 %) [2].

Питома вага підприємств, що займалися інноваціями свідчить, що в Україні доля інноваційно-активних підприємств складає досить незначний відсоток від загальної кількості – 13,0 % у 2008 р., 12,8 % – у 2009 р., 13,8 % – у 2010 р.; зниження порівняно з 2000 р. складає 23,3 %. Для порівняння – в Німеччині 62,6 % промислових підприємств здійснюють вкладення в технологічні інновації, у Фінляндії – 51,4 %, Чехії – 35 %, Італії – 34,6 %, в Туреччині – 31,4 % [1]. Низькою також залишається питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, яка до того ж має негативну тенденцію до щорічного зменшення – 5,9% у 2008р.; 4,8 % – у 2009 р.; 3,8 % – у 2010 р. (зменшення порівняно з 2000 р. складає 55,9 %). Не значними темпами відбувається й впровадження інновацій на промислових підприємствах: так, питома вага підприємств, що впроваджували інновації складала у 2008 р. – 10,8%; у 2009 р. – 10,7%; у 2010 р. – 11,5 % (зменшення порівняно з 2000 р. на 22,3 %). При цьому освоєння виробництва інноваційних видів продукції у 2010 р. скоротилося порівняно з 2000 р. на 84,3% (з 15323 найменувань у 2000 р. до 2408 – у 2010 р.).

Щорічно скорочується кількість наукових кадрів – якщо у 2000 р. їх кількість складала 120773 особи, то станом на 2008 р. їх кількість складала – 94138 особи; у 2009 р. – 92403 особи; у 2010 р. – 89534 особи (падіння порівняно з 2000 р. на 34,9 %). При цьому слід констатувати щорічне збільшення кількості докторів та кандидатів наук. Так, кількість докторів зросла з 10339 осіб у 2000 р. до 13866 осіб у 2009 р. і 14418 осіб – у 2010 р. (зростання на 28,3 %). Кількість кандидатів відповідно з 58741 осіб у 2000 р. до 81169 осіб у 2009 р. і 84000 осіб – у 2010 р. (зростання на 43,0 %) [2].

При цьому статистика свідчить, що більшість дослідників, які захищають дисертації докторів і кандидатів наук, на протязі останнього десятиліття не залишаються в науці. Це можна побачити з графіків, наведених на рис. 1 та рис. 2 [4].

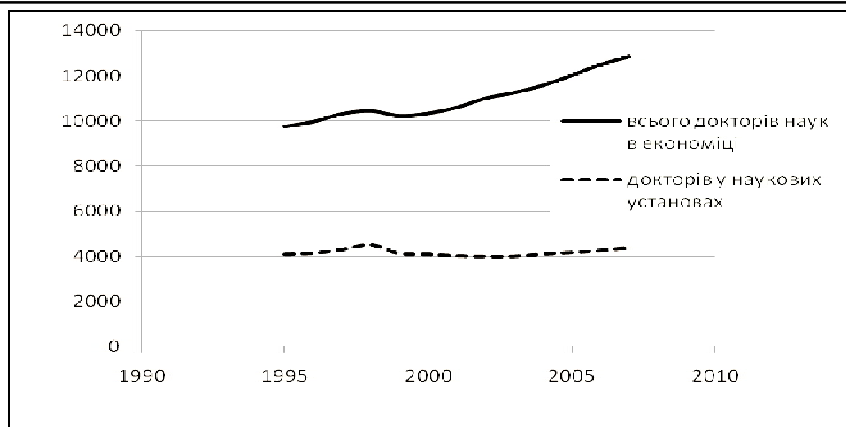

Рис. 1. Динаміка чисельності докторів наук в Україні

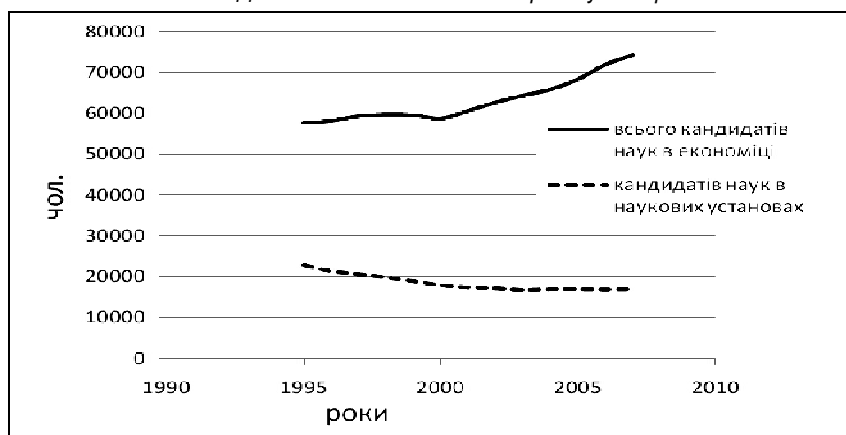

Рис. 2. Динаміка чисельності кандидатів наук в Україні

Відбувається зрушення матеріально-технічної бази науки – у 2010 р. ступінь зносу основних засобів галузей виробництва (промисловості) складав 63 % [2]. Відтак, як показують опитування, вітчизняні підприємства інвестують не у створення нових технологій або покращення вже існуючих, а в оновлення застарілого обладнання, основними цілями інвестицій є заміна зношеної техніки й обладнання. Відзначимо, що низький ступінь зацікавленості вітчизняних підприємств у здійсненні НДДКР зумовлений, насамперед, такими факторами, як нестача коштів, висока вартість позикових засобів, відсутність державної підтримки й податкових преференцій.

Підкреслимо, що вкрай низьким є рівень фінансування наукової діяльності. Світовий досвід підтверджує, що потужна реалізація економічної функції власної науки, її вирішальний вплив на розв'язання проблем технологічного оновлення виробництва в країні і масштабний випуск конкурентоспроможної продукції можливі лише за умови, коли сума витрат на науку перевищує 0,9 % Закон України "Про наукову та науково-технічну діяльність" №1977 – XII від 13.12.1991 року зазначає, що держава забезпечує бюджетне фінансування наукової та науково-технічної діяльності у розмірі не менше 1,7 % ВВП України. Однак, за останні 11 років ця норма закону жодного разу не була виконана. Найменший обсяг державних видатків спостерігався у 1999 році – 0,34 % ВВП, далі він поступово зростає, проте ніколи не перевищував 0,5 % від ВВП (0,47 % протягом 2008 і 2009 рр.). Для порівняння – в процентному відношенні до ВВП державні видатки Ізраїлю на науку складають 4,65 %, Фінляндії – 3,41 %, Японії – 3,39 %, Південної Кореї – 3,23 %, США – 2,62 %. Абсолютні цифри виглядають ще більш невтішними, якщо врахувати, що ВВП України більш ніж у 10 разів менше ніж ВВП США.

Починаючи з 2004 року спостерігається чітко виражена тенденція до зменшення замовлень на

дослідження і розробки з боку вітчизняних підприємств і організацій (падіння об'ємів цих замовлень відбувається значно швидше, ніж збільшується виділення коштів на науку з державного бюджету, що й зумовлює зменшення сумарного фінансування науки протягом останніх років). Це свідчить про те, що інноваційні процеси у вітчизняній економіці не тільки не наростають, але й йдуть на спад [4].

До того ж, основні складові економічного механізму інноваційної активності в Україні є не адекватними вимогам ринкової економіки. Так, за оцінками експертів сьогодні в Україні у 95 % промислового виробництва домінують застарілі 3-й і 4-й технологічні уклади – на відміну від розвинених країн, де панівним став 5-й уклад і простежується бурхливе становлення найсучаснішого, 6-го технологічного укладу. Технології 5-го укладу, що базуються на широкому використанні в технічних системах комп'ютерної техніки, в Україні використовуються в мізерних масштабах (4,2 %). Технології 6-го – "ультраукладу" – взагалі немає.

Переорієнтація української економіки на сучасні технологічні уклади відбувається зі значним відставанням від розвинених країн. При цьому, подальше відставання України за масштабами та темпами модернізації своєї технологічної бази від провідних країн може призвести до перетворення нашої економіки у сировинний придаток розвинених держав і наявних позицій на традиційних ринках.

Сьогодні понад 90 % продукції, яка виробляється в Україні, не має відповідного науково-технологічного забезпечення. Як наслідок, вітчизняна продукція стає все менш конкурентоспроможною, а в експорті зростає частка мінеральної сировини і продукції, отриманої після його первинної переробки. Підтверджують цей факт міжнародні рейтинги ведення бізнесу, конкурентоспроможності вітчизняної економіки, економічної свободи та корупційного індексу країни (табл. 1) [5, с. 180].

Таблиця 1. Місце України в міжнародних рейтингах

Назва рейтингу	2007 рік	2008 рік	2009 рік
Рейтинг ведення бізнесу The Doing Business Світового банку	118 з 179	138 з 178	145 з 181
Індекс глобальної конкурентоспроможності економіки World Economic Forum	73 з 131	72 з 134	82 з 133
Рейтинг конкурентоспроможності World Competitiveness Yearbook	46 з 55	54 з 55	54 з 56
Корупційний індекс організації Transparency International	118 з 180	134 з 180	146 з 180
Індекс економічної свободи Heritage Foundation	125 з 161	133 з 157	152 з 179

При цьому можна стверджувати, що основним чинником, який робить нашу країну неконкурентоспроможною в сьогоdnішньому глобальному світі, є сповільнення інноваційної діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Таким чином слід констатувати наявність кризових явищ в сучасному стані національних інноваційних процесів. Відбувається стабільне послаблення науково-технічного потенціалу в Україні як в кількісному, так і в якісному плані. Обсяги та структура витрат на інноваційну діяльність не відповідають вимогам інноваційного розвитку економіки та побудови суспільства, що базується на знаннях.

Зазначене вимагає вжиття комплексу термінових заходів з метою підтримки та активізації розвитку вітчизняного інноваційного бізнесу, науки та освіти, що сприятиме активізації інноваційних процесів та внесе суттєвий вклад у процеси розбудови економіки, побудованої на знаннях.

При цьому слід відзначити, що реалізація вітчизняної стратегії інноваційного розвитку повинна проводитися з обов'язковим урахуванням факторів, що гальмують інноваційну активність, а саме, недостатньої розвиненості інноваційної інфраструктури, несприятливого економічного і правового середовища, недостатності фінансових ресурсів, відсутності цільових програм розвитку інноваційного підприємництва, технічної та технологічної відсталості, недостатнього рівня інвестування через відсутність сприятливого інвестиційного клімату та відповідного нормативно-правового забезпечення, відсутності новітніх інформаційних технологій, недосконалості механізмів державного сприяння комерціалізації результатів

наукових досліджень та експериментальних розробок. Ліквідація вищезазначених факторів сприятиме прискоренню структурної перебудови національної економіки на інноваційних засадах та активізації інноваційної діяльності.

Список використаної літератури.

1. *Валиева О.В.* Технологические заимствования: возможности и пути решения / О.В. Валиева // Официальный сайт новой экономической ассоциации [Электронный ресурс] / Режим доступа: econopus.org/onim/upload/r1py.doc. 2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> 3. *Портер М.* Международная Конкуренция: Пер. с англ./ Под ред. и с предисловием В.Д. Щетинина. – М.: Междунар. отношения, 1993. – 896 с. 4. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс] / Режим доступу: kno.rada.gov.ua/komosviti/docscatalog/document?id. 5. *Череп А.В.* Аналіз факторів інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств України / А.В Череп // Інноваційно-інвестиційна діяльність як чинник стабілізації економіки держави та регіонів: [колективна монографія у 2 т. / за ред.. А.В. Череп]. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2010. – Т.2. – 312 с.

БОГМА О.С. – доцент Запорізького національного університету.

Стаття надійшла до редакції 23.10.11 р.